
RAZVOJ BIOETIKE U HRVATSKOJ

Luka Tomašević, Split

Sveučilište u Splitu
Katolički bogoslovni fakultet
e-mail: ltomasevic4@gmail.com

UDK: 179:61 (497.5)
241.13 (497.5)
Pregledni članak
Primljeno 8/2013.

Sažetak

Bioetika je postala tema koju svakodnevno susrećemo, tema o kojoj je potrebno znati barem osnovne pojmove, jer se danas u svijetu o njoj možda i najviše raspravlja. O njoj raspravljaju osobe svih znanstvenih i neznanstvenih profila, o njoj se govori s religioznoga, kulturalnoga, filozofskoga, pravnoga, sociološkoga, pa čak i političkog stajališta.

Hrvatska je po bioetici već poznata diljem svijeta. Uz nekolicinu začetnika, u raznim sredinama, bioetika se u Hrvatskoj proširila kroz teološko-katolički vid, potom putem riječke škole bioetičke edukacije i medijacije te zagrebačke filozofske struje, gdje je i stvorena integrativna bioetika, danas već prihvaćena kao vlastiti hrvatski put bioetike.

Autor u svojem prikazu donosi povijest bioetičkih strujanja i upozorava na glavne protagoniste, a na samom kraju spominje i ISCB, društvo koje je pokrenuo riječki bioetičar, pokojni prof. dr. Ivan Šegota.

Ključne riječi: bioetika, Hrvatska, život, teologija, filozofija, društvo, integrativna bioetika.

Kraj drugoga milenija iznio je na vidjelo tamnu stranu jednosmjernoga znanstveno-tehničkog napretka. Velika obnova znanosti koja je započela s F. Baconom (*instauratio magna*), odredila je čitavu znanost sve do danas, a glavni joj je cilj bio *ovladati prirodom u korist čovjeka*. Time je čovjek nadišao antropološki okvir odgovornosti i *de facto* dospio u teološku dimenziju odgovornosti.

To je, možda, jedan od znakova da su ljudi postali svjesni važnosti i ozbiljnosti bioetičke problematike kad je riječ o životu. I koliko god bioetika imala različitih pogleda (temelj integrativne bioetike) i stavova, ona uvijek ima jednu zajedničku točku, koju zovemo *životom*. Ujedno, svi ljudi žele *poštivanje života i svih njegovih procesa u bilo kojem razvojnog stupnju ili razdoblju*. Ako se

pođe od te činjenice, onda bismo se svi mogli i morali razumjeti, jer nikome ne bi smjelo biti dopušteno da podcijeni ili mijenja osnovni biološki zakon, po kojemu se život rađa i odvija.

Stoga se i počelo govoriti o dovršenosti novovjekovlja i početku “nove epohe”, u kojoj bi valjalo ukazati na duh očuvanja prirode, a ne više na duh ovladavanja njome, dok bi moralne obzire trebalo imati i prema svim živim bićima.

U tom je kontekstu i nastala bioetika, koja je prvotno izrasla iz medicinske etike, odnosno iz velikih problema u suvremenoj medicini, dok se danas smatra etikom života. Bioetika je znatno šira od medicinske etike, upravo stoga što obuhvaća i medicinsko-biološka istraživanja, njihove primjene na čovjeka i njihovo društveno normiranje. Današnji pojam bioetike obuhvaća ljudsku odgovornost naspram svih oblika života koji postoje u svijetu.

U Hrvatskoj je bioetika rođena relativno rano i veoma brzo se razvila, tako da je danas postala prepoznatljiva u svijetu.¹ Razvila se u tri različite sredine i u tri različite “škole”, premda je bilo i nekih pojedinačnih pokušaja.

Te škole su: *teološko-katolički vid bioetike* oo. isusovaca u Zagrebu, *riječka bioetička škola*, s posebnim naglaskom na edukaciji, i *zagrebačka filozofska struja*, gdje je i stvorena ideja integrativne bioetike.

1. ZAČETNICI POJEDINAČNO

Među pojedinačne začetnike bioetike u Hrvatskoj valja spomenuti pravnika s Pravnog fakulteta u Rijeci Nenada Hlaču, koji je objavljivao svoje radove već 90-ih godina prošloga stoljeća.² I sam *Hastings Center* iz New Yorka u Dubrovniku je 1989. godine organizirao *East-West Bioethics Conference* (prva je bila u Péci Pečuhu u Mađarskoj).³ Nezaobilazno je i ime Nikole Viskovića, profesora s Pravnoga fakulteta Sveučilišta u Splitu, koji se zanimao

¹ I. Rinčić - A. Muzur, *Variety of Bioethics in Croatia: a Historical Sketch and a Critical Touch*, SYNTHESES PHILOSOPHICA, 52 (2/2011), 403–428.

² Usp. *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu*, 40 (1990), 231–247; “Život *in vitro*”, *Zbornik Pravnog fakulteta u Rijeci* 11(1990), 7–90; “Abortion: Croatia and Bosnian refugees”, *Bulletin of Medical Ethics* 85 (1993), 26–27.

³ Strachan Donnelly, “Hastings on the Adriatic”, *Hastings Center Report* 20, no. 6 (1990), 5–6; Nenad Hlača, *O bioetici u povodu potpisa u Vijeću Europe dvaju međunarodnih dokumenata s bioetičnim sadržajima*, u: *Vladavina prava* 2, br. 3–4 (1998), 45–52.

za bioetiku i za biopravo te o tome objavio značajna djela.⁴ Od pravnika valja još spomenuti aktualnog dekana Pravnoga fakulteta u Splitu Jozu Čizmića, koji je pisao o bioetičkim zakonima u nas,⁵ kao i pravnicu Dalidu Ritossa iz Rijeke, te Marissabell Škorić. U Zagrebu se bioetičkom pravu posvetila Ksenija Turković,⁶ svojim radom o pravnim aspektima eutanazije. Poslije se pravnim pitanjima bioetike u okviru Hrvatskoga bioetičkog društva najviše bavio riječki pravnik Zvonko Bošković, autor knjige *Medicina i pravo*.⁷

Od 1995. godine u bioetičku su se raspravu uključili i riječki filozof Elio Baccarini sa svojim priložima⁸ i Snježana Prijić-Samaržija, u raspravi o abortusu⁹ te o praktičnom moralu, zajedno s Marijom Šimoković.

I Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti uključila se u bioetički pokret te je 26. i 27. veljače 1998. organizirala međunarodni bioetički simpozij *Informed consent u europskoj stvarnosti*.¹⁰

U širem društvenom pojavljivanju bioetika se u Hrvatskoj spominje 1996. godine pod pojmom *nova medicinska etika*, kada je časopis *Društvena istraživanja*, u dvobroju (23-24, 3-4 (1996), objavio niz priloga o bioetici.

Godinu dana poslije, dakle 1997., u Zagrebu je održan znanstveni skup naslovljen *Bioetika. Etička iskušenja znanosti i društva*,¹¹ a organizirali su ga časopis *Socijalna ekologija*

⁴ Usp. N. Visković, *Bioetika i biomedicinsko pravo*, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu 32, br. 1- 2 (1995), 67–83; *Stablo i čovjek: prilog kulturnoj botanici*, (Zagreb: Antibarbarus, 2001); *Životinja i čovjek: prilog kulturnoj zoologiji*, Split, Kulturni krug, 1997. Drugo izdanje. *Kulturna zoologija: što je životinja čovjeku i što je čovjek životinji*, Jastrebarsko, Jesenski & Turk, 2009.

⁵ Usp. J. Čizmić, *Bioetika i medicinsko pravo*, br. 2 (2008), 171–185.

⁶ K. Turković, *Euthanasia in Croatia*, u: *Euthanasia in International and Comparative Perspective*, ed. by Marc Groenhuijsen and Floris van Laanen (Nijmegen: Wolf Legal Publisher, (2006), 58.

⁷ Zvonko Bošković, *Medicina i pravo*, Zagreb, Pergamena, 2007.

⁸ Usp. E. Baccarini, *Eutanazija: kratki uvod*, u *Metodički ogled*, 7, br. 1-2 (2000), 79–88; *Kantovo nasljeđe i pitanje eutanazije*, u: *Filozofska istraživanja*, 22, br. 2-3 (2002), 517–530.

⁹ Usp. S. Prijić (prir.), *Pobačaj: za i protiv*, Rijeka, Hrvatski kulturni dom, 1995; *Pobačaj i odgovornost za trudnoću*, u: *Filozofska istraživanja* 74, br. 3 (1999), 575–585; *Moralno i zakonsko utemeljenje prava na pobačaj*, u: *Vladavina prava* 4 (2000), 63–84; *Kontracepcija: prirodno, umjetno, moralno*, u: *Filozofska istraživanja* 31, br. 2 (2011), 277–299.

¹⁰ Usp. M. Kukoč, *Filozofija i bioetika u Hrvatskoj*, u: V. Valjan (ur.), *Integrativna bioetika i izazovi suvremene civilizacije*, BeD (Bioetičko društvo u BiH, Sarajevo, 2007., 109-118.

¹¹ Usp. M. Kukoč, *isto*.

(njegov pokretač i urednik bio je akademik Ivan Cifrić) i Zavod za sociologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu.¹²

U prosincu 1998. u Zagrebu je održan bioetički interdisciplinarni skup pod naslovom *Bioetika u teoriji i praksi*. Organizirali su ga Hrvatski liječnički zbor Europskog pokreta i Hrvatska udruga Rimskoga kluba.¹³

Godine 1999., 10. travnja, u Zagrebu je bio održan i okrugli stol s temom *Bioetički aspekti genetičkog inženjerstva*, što ga je organizirao Klub znanstvenih i kulturnih djelatnika Hrvatske seljačke stranke.

Ovdje valja spomenuti i Franjevački institut za kulturu mira iz Splita koji je godine 1999. u Baškoj Vodi organizirao znanstveni simpozij pod nazivom *Odgovornost za život*. Autori, sudionici simpozija u svojim radovima opsežno obuhvaćaju raznovrsne aspekte (teološki, etički, moralni, antropološki, filozofski, medicinski, biološki, gospodarski, politički, pedagoški, ekološki) moralno-etičke dimenzije čovjekova odnosa prema stvorenome.¹⁴

Prva bioetička disertacija u Hrvatskoj o bioetici bila je obranjena na Filozofskom fakultetu u Zagrebu 1. prosinca 1999., pod naslovom *Bioetička edukacija: sadržaj, metode i modeli*.¹⁵

2. TEOLOŠKO-KATOLIČKI VID BIOETIKE

Jednako kao i u Americi,¹⁶ i u Hrvatskoj je Katolička Crkva bila prva koja je u literaturi počela rabiti pojam *bioetika*, i to već godine 1985., zaslugom o. V. Pozaića, kad je bio osnovan i Filozofsko-teološki institut Družbe Isusove u Zagrebu *Centar za bioetiku*, po uzoru na onaj što ga je u Rimu osnovao fra Agostino Gemelli. Profesor Pozaić prvi je u Hrvatskoj uočio da medicinske probleme valja obrađivati interdisciplinarno, kao što to i traži nova znanost, *bioetika*. Osnovna svrha Instituta bila je i ostala ona istaknuta u programu: "proučavanje etičko-moralnih pitanja vezanih uz sam život na svim njegovim razinama i razvojnim

¹² Zbornik radova *Bioetika. Etički izazovi znanosti i društva*, Hrvatsko sociološko društvo – Zavod za sociologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu, Zagreb, 1998.

¹³ Skupina autora, *Bioetika u teoriji i praksi*, Zbornik radova, Nakladni zavod Globus, Zagreb, 2001.

¹⁴ Usp. Franjevački institut za kulturu mira, *Odgovornost za život*, Zbornik radova, Znanstveni simpozij, Baška Voda, 1.-3. listopada 1999., Split, 2000.

¹⁵ Usp. N. Gosić, *Bioetička edukacija*, Zagreb, Pergamena, 2005.

¹⁶ Već je godine 1972. bio osnovan *National Catholic Bioethics Center* u Philadelphiji.

stupnjevima. Pogotovo je to nužno jer medicinska etika danas ne može više pokriti sva područja problematike na području zdravlja, bolesti i smrti. To je razlog da je pokrenuta nova interdisciplinarna struka – bioetika. Stoga se ona posebice i želi baviti *početkom života, naponom života i sutonom života*.¹⁷

Centar za bioetiku djeluje i danas, i objavio je čitav niz izdanja. Njegovi su ciljevi:

1. Produbljivati biblijsku antropologiju u trajnom i vjernom odnosu prema crkvenom nauku.

2. Promicati interdisciplinarna istraživanja koja se odnose na etičko-moralna pitanja na području znanosti o životu.

3. Sustavno razvijati način rada i odgoja na bioetičkom području: rasprave među nadležnim znanstvenicima, javna predavanja, sredstva priopćivanja, izdavačka i nastavnička djelatnost.¹⁸

Osim V. Pozaića snažan zamah teološkoj bioetici u Hrvatskoj dali su i neki drugi moralni teolozi, koji su se, uglavnom, uključili u Hrvatsko bioetičko društvo i koji su sudjelovali i sudjeluju na njegovim skupovima. Možda najveći doprinos dao je prof. dr. Tonči Matulić, aktualni dekan KBF-a Sveučilišta u Zagrebu, posebice u bioetičkoj epistemologiji.¹⁹ Prof. fra Luka Tomašević s Katoličkoga bogoslovnog fakulteta Sveučilišta u Splitu unio je u bioetiku teološku perspektivu i uspostavio poveznicu između znanosti i vjere,²⁰ a svoj je doprinos dao i prof. Josip Grbac, s Teologije u Rijeci.²¹

¹⁷ Usp. <http://www.bioetika.ftidi.hr/bioetika.htm>.

¹⁸ Usp. <http://www.bioetika.ftidi.hr/bioetika.htm>.

¹⁹ Tonči Matulić objavio je nekoliko knjiga o bioetici: *Bioetika*, Glas Koncila, Zagreb, 2001; *Metamorfoze kulture*, Glas Koncila, Zagreb, 2009.

²⁰ Usp. L. Tomašević, *Bioetika u kršćanskoj tradiciji i sadašnjosti*, u: *Filozofska istraživanja*, 71, god. 18, sv. 4, Zagreb, 1998., 775-791; *Challenges of Global Bioethics and Biotechnology*, u: *Formosan Journal of Medical Humanities*, Chung Shan Medical University, Taichung, Taiwan, vol. 7, No. 182, June, 2006, Ph. D. 39-55; *From Medical Ethics to Bioethics: The Development in Catholic Theology, as well as in American and European Cultures*, u: Ante Čivić (Hrsg), *Integrative Bioethik und Pluriperspektivismus – Integrative Bioethics and Pluri-Perspectivism*. Proceedings of the 4th Southeast European Bioethics Forum, Opatija, 2008, Academia Verlag – Sankt Augustin, Band 17, 2010., 265-277; *Ljudski život i dostojanstvo*, u: Proceedings from first interdisciplinary conferences "Bioethics - the sign of a new era: bioethics, media, law and medicine", Ohrid. R. Macedonia, October, 21.-23, 2001., Skopje, 2012; *Development and perspectives of theological bioethics*, Essay on Bioethics, u: *Croatian Medical Journal*, 2013; 54, 86-88; *Bioethics in Catholic Theology and Scientific Bioethics*, *International Journal of BioMedicine* 3(2) (2013), 145-149.

²¹ J. Grbac, *Čovjek suradnik Božje imanencije u svijetu*, u: *Riječki teološki časopis* 2 (1993), 177-192. *Etički i religijski aspekti doniranja organa*, u: I. Povržanović

3. RIJEČKI TIJEK RAZVOJA BIOETIKE

Za širenje i popularizaciju, a poslije i za edukaciju, svakako je u Hrvatskoj najzaslužniji prof. Ivan Šegota (1938.–2011.), s Medicinskog fakulteta u Rijeci. On je bio novinar i sociolog, jedan od istaknutijih političara u vrijeme komunističke Jugoslavije. Još 60-ih godina prošloga stoljeća pokazivao je zanimanje za medicinsku sociologiju na Školi narodnog zdravlja *Andrija Štampar*, i već se u to doba zanimao za edukacijske ideje nekih njemačkih i američkih institucija. Svoju bioetičku karijeru započeo je ak. god. 1961./62., kada je na Katedru za društvene znanosti Medicinskog fakulteta u Rijeci uveo izborni predmet *Hipokratova zakletva danas*. Zapravo su to bili temelji *bioetičke edukacije*, po čemu će ta katedra postati poznata kod nas i bit će nazvana riječkom bioetičkom školom.²² Godine 1993./94. uveo je kolegij *medicinska etika*, a 1994./95. i kolegij *uvod u bioetiku*. Ivan Šegota poznavao je svjetske trendove bioetike, prijateljvao s najpoznatijim svjetskim bioetičarima i sve je to s entuzijazmom prenosio na svoje studente i svoju okolinu, kako svjedoči ondašnji rektor Sveučilišta u Rijeci.²³ Tijekom godine 1995./96. i medicinski fakulteti u Zagrebu, Splitu i Osijeku uveli su *medicinsku etiku* kao obvezatni predmet.²⁴

Nakon što je časopis *Društvena istraživanja* godine 1996. u dvobroju objavio temat pod naslovom "Nova medicinska etika", što je kod nas imalo dalekosežan učinak,²⁵ i nakon prvoga znanstvenog simpozija o bioetici održanog godine 1998. u okviru znanstveno-kulturne manifestacije *Dani Frane Petrića*,²⁶ Ivan

(ur.), *Tečaj za transplantacijske koordinatorne* (Zbornik radova), Pula, 2003., 149-158; *Božje očinstvo i kruh naš svagdanji*, u: Riječki teološki časopis, 1 (15) 2000., 169-180; *Teologija i ekologija*, u: *Ekologija – korak bliže djetetu*. Zbornik radova stručno znanstvenog skupa, Rijeka, 1999., 96-101; *Tijelo u kršćanskoj teologiji: izazov moralnoj prosudbi*, u: F. E. HOŠKO, (ur.), *Djelatna Crkva*, Zbornik Milana Šimunovića, Zagreb, 2008., 107-114.

²² Usp. I. Rinčić, *Ivan Šegota: skica za selektivnu biografiju i bibliografiju*, u: A. Čović - N. Gosić - L. Tomašević (ur.), *Od nove medicinske etike do integrativne bioetike*, Pergamena / Hrvatsko bioetičko društvo, Zagreb, 2009., 367.

²³ Usp. D. Rukavina, *Znanstvenik i promotor bioetike*, u: A. Čović - N. Gosić - L. Tomašević (ur.), *nav. dj.*, 331-333.

²⁴ N. Gosić, *Bioetika u Hrvatskoj*, u: *Filozofska istraživanja* 20, br. 2-3 (2000), 387.

²⁵ I. Zagorac, H. Jurić, *Bioetika u Hrvatskoj*, u: *Filozofska istraživanja*, 111, god. 28 (2008), sv. 3 (601-611), 604.

²⁶ Tema *Izazovi bioetike*, u: *Filozofska istraživanja*, 71 (4/1998), 733-950; Ante Čović (ur.), *Izazovi bioetike*, Pergamena – Hrvatsko filozofsko društvo, Zagreb, 2000.

Šegota je godine 2000. osnovao Hrvatsko bioetičko društvo, i bio njegov prvi predsjednik, od 2000. do 2004.²⁷

Prof. dr. sc. Ivan Šegota bio je 32 godine predstojnik Katedre za društvene znanosti Medicinskog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, osnivač i predsjednik Međunarodnog društva za kliničku bioetiku, jedan od osnivača, prvi predsjednik, a zatim i počasni predsjednik Hrvatskoga bioetičkog društva. Bio je "poznat kao poštovatelj života i čovjeka, zaljubljenik u bioetiku koji je među prvima u Hrvatskoj shvatio značenje i potrebu te nove pluriperspektivne discipline. Hrvatsko se bioetičko društvo diči da je prigodom održavanja simpozija *Bioetika i znanost u novoj epohi* (Mali Lošinj, 24.-26. rujna 2001.), upravo zahvaljujući prof. Šegoti, primilo posebnu poruku Van Rensselaera Pottera II., 'oca bioetike', i to samo nekoliko dana prije njegove smrti. Profesor Ivan Šegota u Hrvatsku je uveo bioetiku kao novo interdisciplinarno područje u početnoj fazi demokratizacije društva, te je u tadašnjim ratnim prilikama nastojao ukazivati na etička načela i potrebu poštivanja života i čovjeka. Zahvaljujući upravo tim pionirskim nastojanjima profesora Šegote, bioetika je u Hrvatskoj postala prisutna te se ukorijenila ne samo u akademskim krugovima nego i u najširoj javnosti. U novije vrijeme profesor Šegota posvetio je znatan dio svojega rada razvijanju kliničke bioetike kao i uspostavljanju međunarodne suradnje na tom području, te je godine 2003. pokrenuo osnivanje Međunarodnog društva za kliničku bioetiku (*International Society for Clinical Bioethics*), a godine 2005. i Hrvatsko društvo kliničke bioetike. U publikacijama koje je stvarao i uređivao te u izlaganjima i raspravama profesor Šegota je proširivao krug bioetičkih tema, otvarao prostor za različite bioetičke pristupe i različite kulture te je time zasigurno pridonio ideji 'integrativne bioetike', koja se razvila upravo u Hrvatskoj i koja se, u sklopu bioetičke suradnje u Jugoistočnoj i Srednjoj Europi etablirala kao inovativni i prepoznatljivo europski koncept bioetike".²⁸

Osim predavanja profesor Šegota objavio je i nekoliko značajnih knjiga o bioetici.²⁹ Pokrenuo je i izdao 64 broja *Bioetičkih*

²⁷ Usp. Nada Gosić, *Bioetika u Hrvatskoj*, u: Filozofska istraživanja, 20, br. 2-3 (2000), 387.

²⁸ Usp. L. Tomašević, *Predgovor*, u: N. Gosić, A. Čović, L. Tomašević (ur.), *Od nove medicinske etike do integrativne bioetike*, Pergamena, Zagreb, 2009., 9-10.

²⁹ I. Šegota, *Hipokratova zakletva danas*, Rijeka, Medicinski fakultet Sveučilišta u Rijeci, Rijeka, 1992., 1994; *Nova medicinska etika (bioetika)*, Rijeka, Medicinski fakultet Sveučilišta u Rijeci; (1997)., *Etika sestinstva*, Zagreb, Pergamena (2003).

svezaka, seriju za potrebe studenata katedre koju je pokrenuo 1999.³⁰

Jedna od suradnica profesora Šegote je profesorica Nada Gosić, koja je proširila *edukacijski vid* bioetike i nastavila tim putem.³¹ Taj model u svijetu je poznat kao *riječki edukacijski model*.³² I Iva Rinčić je iz kruga prof. Šegote, doktorirala je u Zagrebu s tezom o europskoj bioetici.³³

Kad se govori o Rijeci i riječkim suradnicima profesora Šegote, nikako se ne smije zaobići dr. Aleksandra Frković, koja se nije posvetila nastavi, ali je doktorirala iz bioetike kod profesora Šegote, o *informiranom pristanku*, te objavila nekoliko značajnih djela o bioetici.³⁴

Profesora Šegotu na Katedri je zamijenio profesor A. Muzur i riječka bioetika uzela je nov smjer, premda na Katedri, uz Nadu Gosić, i dalje djeluju i Gordana Pelčić (doktorirala tezom o informiranom pristanku kod djece), Iva Sorta-Bilajac (doktorirala tezom o kliničkoj etičkoj konzultaciji) i Morana Brkljačić Žagrović (doktorirala tezom o palijativnoj skrbi u Hrvatskoj).³⁵

Katedra se u bioetičkom smislu više okrenula *europskim korijenima* bioetike,³⁶ a list za studente *Bioetički svesci* prerastao

³⁰ Zadivljuje raznovrsnost i aktualnost tema koje su obrađene u svescima u kojima je I. Šegota iznosio najaktualnije teme iz svjetske i domaće bioetike.

³¹ Prof. N. Gosić prva je doktorica bioetike u Hrvatskoj (Zagreb), a i danas predaje na Medicinskom fakultetu u Rijeci. Poznate su njezine knjige: *Bioetička edukacija*, Pergamena, Zagreb, 2005; *Bioetika in vivo*, Pergamena, Zagreb, 2006; *Bioetičke perspektive*, Pergamena, Zagreb, 2011.

³² Taj je model spomenuo i Warren T. Reich, ed., *Encyclopedia of Bioethics*, 2nd edition (New York, Macmillan Pub. Co., 1995).

³³ I. Rinčić, *Europska bioetika: ideje i institucije*, Pergamena, Zagreb, 2011.

³⁴ Usp. A. Frković, *Bioetika u kliničkoj praksi*, Pergamena, Zagreb, 2006; *Medicina i bioetika*, Pergamena, Zagreb, 2010.

³⁵ Njihove radove, magistarske i doktorske, prof. Šegota je izdavao pod pojmom "Klinička bioetika". Izišlo je 7 takvih radova: 1. I. Šegota (ur.), (2005), *Bioetika i palijativna medicina*; 2. I. Sorta-Bilajac (2005), *Od eutanazije do distanzacije*; 3. G. Pelčić (2006), *Donacija organa i vjernici*; 4. A. Gjuran-Coha (ur.), (2006), *Bioetički aspekti komuniciranja s gluhim pacijentima*; 5. M. Brkljačić (2007), *Potreba Grada Rijeke za hospicijem i palijativnom skrbi*; 6. I. Rinčić-Lerga (ur.), (2007), *Bioetika i genetika: između mogućnosti i odgovornosti*; 7. I. Sorta-Bilajac, (ur.), (2009), *Bioetika i medicinsko pravo*.

³⁶ Usp. Sass HM (2008). "Bioetički imperativ Fritza Jahra: 80 godina bioetike u Njemačkoj (1927.-2007.)" *Bioetički svesci* 61; I. Rinčić, *Europska bioetika: ideje i institucije*, Pergamena, Zagreb, 2011.

je u časopis *Jahr*, nazvan očito po Fritzu Jahru, koji je već 1927. prvi upotrijebio termin *bioetika*.³⁷

Koliko je bilo zanimanje za bioetiku u ovom razdoblju u Hrvatskoj, svjedoči činjenica da se na nekoliko srednjih i visokoškolskih ustanova bioetika počinje predavati i znanstveno, a osnivaju se i neka bioetička tijela.³⁸ Istodobno se pokreću i neke bioetičke biblioteke. Prva je V. Pozaića, u okviru Centra za bioetiku pri Filozofsko-teološkom institutu Družbe Isusove u Zagrebu, dok profesor A. Čović³⁹ pokreće *Bioetiku* u okviru izdavačke kuće *Pergamena* iz Zagreba. Profesor I. Šegota već je prije pokrenuo *Bioetičke sveske* pri Medicinskom fakultetu Sveučilišta u Rijeci.

I godina 2000. značajna je za razvoj bioetike u Hrvatskoj. Te je godine, naime, na Medicinskom fakultetu Sveučilišta u Rijeci osnovano Hrvatsko bioetičko društvo, za vrijeme godišnje skupštine *Dana bioetike*, koju je vodio profesor Ivan Šegota. Profesor Šegota prethodno je osnovao Inicijativni odbor za osnivanje Društva,⁴⁰ a 18. siječnja 2000. godine Društvo je i osnovano.

4. ZAGREBAČKE BIOETIČKE PERSPEKTIVE

U okviru *10. Dana Frane Petrića* u Malom Lošinj, održan je međunarodni simpozij "Bioetika i znanost u novoj epohi", od

³⁷ Usp. I. Rinčić - A. Muzur, *Fritz Jahr i rađanje europske bioetike*, Pergamena, Zagreb, 2012.

³⁸ Usp. N. Gosić, *Bioetička edukacija*, Pergamena, Zagreb, 2005., 163-192.

³⁹ Usp. A. Čović, *Etika i bioetika*, Pergamena, Zagreb, 2004. koja je prevedena i na bugarski, prev. Gančo Savov, Evropres, Sofija, 2008; *Bioethik unter den Bedingungen des Postkommunismus – Fallbeispiel Kroatien*, u: *Bioethik und kulturelle Pluralität. Die südosteuropäische Perspektive / Bioethics and Cultural Plurality. The Southeast European Perspective*, ur. Ante Čović i Thomas Sören Hoffmann, Academia Verlag, Sankt Augustin, 2005., 148-172; *Bioetika u uvjetima postkomunizma – slučaj Hrvatska*, u: *Arhe*, Novi Sad, br. 5-6/2006., 355-372; *Pluralizam i pluriperspektivizam*, u: *Filozofska istraživanja*, br. 101 (1/2006), 7-12; *Bioetička zajednica kao temelj odgovornosti za ne-ljudska živa bića*, u: *Od nove medicinske etike do integrativne bioetike / From New Medical Ethics to Integrative Bioethics*, ur. Ante Čović, Nada Gosić i Luka Tomašević, Pergamena, Zagreb, 2009, 33-46; *Pojmovna razgraničenja: moral, etika, medicinska etika, bioetika, integrativna bioetika*, u: *Bioetika i dijete. Moralne dileme u pedijatriji*, ur. Ante Čović i Marija Radonić, Pergamena, Zagreb, 2011, 11-24.

⁴⁰ Inicijativni odbor su činili: Pavo Barišić, Zagreb; Ivan Cifrić, Zagreb, Ante Čović, Zagreb, Aleksandra Frković, Rijeka; Nada Gosić, Rijeka; M. Jošt, Križevci; Mislav Kukoč, Split; Asim Kurjak, Zagreb; Tonči Matulić, Zagreb; Ivan Šegota, Rijeka, Luka Tomašević, Split. Predsjednik inicijativnog odbora, a poslije i prvi izabrani predsjednik bio je I. Šegota.

24. do 26. rujna 2001. godine.⁴¹ Od 2002. godine to postaje međunarodni bioetički skup Hrvatskoga bioetičkog društva, Hrvatskoga filozofskog društva i Grada Mali Lošinj, pod imenom *Lošinjski dani bioetike*, pod vodstvom profesora i pročelnika Katedre filozofije na Filozofskom fakultetu iz Zagreba Ante Čovića, koji ima i svoj organizacijski odbor i svojega glavnog tajnika.⁴²

Ante Čović je, budući da je i sam filozof, tražio filozofske korijene i uzroke nastanku bioetike. On je i glavni tvorac ideje *integrativne bioetike*, koja se etablirala ne samo u Hrvatskoj već i šire, tako da je postala prepoznatljiva u struji *europske bioetike*. Danas su i sami *Lošinjski dani* skup o integrativnoj bioetici, a do sada je održano jedanaest takvih skupova. Tematika im je bila široka i raznovrsna. Povjesničari bioetike u Hrvatskoj, H. Jurić i I. Zagorac, s pravom ističu da su *Lošinjski dani bioetike* prerasli u temeljnu instituciju bioetičkog života i bioetičke rasprave u ovom dijelu Europe. Središnje mjesto u okviru *Lošinjskih dana bioetike* zauzima međunarodni simpozij o stalnoj temi "Integrativna bioetika i nova epoha". Osnovna je zamisao tog simpozija uspostavljanje interdisciplinarnoga i pluriperspektivnoga dijaloga o temeljnim problemima suvremene civilizacije, a polazi od ideje da je bioetika inovativno duhovno područje u kojem se uspostavljaju različite teorijske i praktične interakcije (interdisciplinarni, internacionalni, interkulturalni, interkonfesionalni itd. odnosi) i sabire ukupnost perspektiva ljudskog opstanka (pluriperspektivizam) radi postavljanja orijentira i postizanja orijentacijskog znanja u situaciji prelamanja epoha svjetske povijesti. Gotovo je nemoguće dati prikaz svih tema koje su na skupu bile raspravljane tijekom proteklih godina, no ono što vrijedi istaknuti, jest otvorenost dijalogu i poticanje interakcije različitih perspektiva i pristupa u diskusiji o tematiziranim pitanjima.⁴³

Za *Lošinjske dane bioetike* značajno je i to da su u njihovu sklopu organizirani i aktualni okrugli stolovi, kao i studentske bioetičke radionice, te predstavljana bioetička izdanja dotične godine.

Lošinjski dani bioetike imali su i imaju veoma značajan utjecaj na šire društvo i preko tiska stvaraju *bioetički senzibilitet*, i to ne

⁴¹ Radovi su objavljeni u: *Filozofska istraživanja*, i to u tri dijela: 83 (4/2001), 549-652; 84 (1/2002), 115-209; 85 (2/2002), 507-555.

⁴² Usp. Knjižice sadržaja koje se vjerno tiskaju svake godine.

⁴³ H. Jurić - I. Zagorac, *Bioetika u Hrvatskoj*, u: *Filozofska istraživanja*, 111 god. 28 (2008), sv. 3 (601-611), 606.

samo za bioetiku već i za ekologiju.⁴⁴ Jurić i Zagorac s ponosom ističu "činjenicu da su se, zahvaljujući *Lošinjskim danima bioetike* i prethodnim bioetičkim skupovima, bioetičke teme probile ne samo u znanstvenu zajednicu i širu javnost nego i u sferu pravno-političke regulacije. Tako je na završetku skupa održanog 1998. godine usvojen 'Apel za etičku i pravnu regulaciju primjene genetičkog inženjerstva u proizvodnji i distribuciji hrane', koji je upućen Vladi Republike Hrvatske, a njegov je sadržaj uvršten u zaključak Zastupničkog doma Sabora nakon rasprave o stanju u poljoprivredi, dakle, tek nešto više od dva mjeseca od formuliranja 'Apela' na bioetičkom skupu. Među prihvaćenim obvezama nalazilo se i osnivanje bioetičkog povjerenstva koje je nedugo zatim i oformljeno. Na završetku održavanja trećih *Lošinjskih dana bioetike*, 2004. godine, donesena je 'Lošinjska deklaracija o biotičkom suverenitetu', još jedan značajan dokument koji predstavlja reakciju na nezadovoljavajuću situaciju u pravnoj regulaciji određenih bioetičkih pitanja u Hrvatskoj".⁴⁵

Preko *Lošinjskih dana bioetike* bioetika se učvrstila ne samo u Hrvatskoj već i daleko šire. Ona nije više bila samo *nova medicinska etika* već nova vrsta bioetike koja je bila *europizirana*, ali je ugošćivala i američke i azijske bioetičare, koji su imali drugačije poglede. Jedan od najvjernijih sudionika *Lošinjskih dana bioetike* dugo je godina bio drugi predsjednik *International Society of Clinical Bioethics*, prof. Michel Cheng-tk Tai, poznati i priznati bioetičar i dugogodišnji dekan Medicinskog fakulteta Sveučilišta u Taichungu na Tajvanu, koji je i hrvatskim bioetičarima otvorao nove azijske perspektive suvremene bioetike, prožete azijskom tradicijom i, nadasve, azijskim religijama, hinduizmom, budizmom, konfucijanizmom, taoizmom i šintoizmom.⁴⁶ Bila su zanimljiva njegova izlaganja o globalnim načelima bioetike gledanim očima jednog Azijca, potom shvaćanje bioetike vrlina i bioetičke prakse, ideja koje su toliko dugo dominirale tzv. *zapadnom bioetičkom mišlju*. Značajan doprinos dao je i japanski profesor Tsuyoshi Awaya sa Sveučilišta u Okayami, aktualni predsjednik ISCB-a i potpredsjednik Japanskoga bioetičkog društva, kao i čitav niz

⁴⁴ Pregled prvih sustavnijih medijskih praćenja događanja koja danas ulaze u okvir bioetike dala je Iva Sorta-Bilajac u tekstu "Bioetika i novinarstvo", *Medianali*, god. 1 (2007), br. 1.

⁴⁵ Usp. *Ondje*.

⁴⁶ M. Cheng-tk Tai, *The Way of Asian Bioethics*, Princeton International Publishing Co., Ltd., 1997.

poznatih japanskih, azijskih, američkih i europskih bioetičara,⁴⁷ među kojima je najpoznatiji Hans Martin Sass, pristaša *europskog* puta bioetike.⁴⁸

Kako su se tretirale teme, od kliničke medicinske prakse do globalnih ekoloških pitanja, a bio je permanentno promoviran i širi pristup, koji je nastojao obuhvatiti različite svjetonazorske i kulturne perspektive, tako je razvoj bioetike u Hrvatskoj bio lišen strogih podjela kakve postoje u drugim sredinama (npr. "religiozna" i "sekularna" bioetika).⁴⁹

Takvo shvaćanje i takav razvoj bioetike tražio je i svoje novo ime: *integrativna bioetika*. Ime je dao prof. Čović, a s time su se složili i drugi hrvatski bioetičari okupljeni oko *Lošinjskih dana bioetike*. Time je krenula treća faza razvoja bioetike u Hrvatskoj. Naime, u toj koncepciji, smatraju tvorci tog pojma, prema samoj naravi bioetike, "naprosto se ne dopušta zatvaranje u okvire jedne discipline ili jedne perspektive. No, interdisciplinarnost i pluriperspektivnost ne znače puko mehaničko okupljanje različitih pogleda, nego njihovo zbiljsko integriranje, odnosno izradu jedinstvene platforme za raspravu o etičkim problemima vezanima uz život, ljudski i neljudski, individualni život i život u cjelini".⁵⁰

Godine 2004. započela je i međunarodna konferencija *Bioetika u južnoj i jugoistočnoj Europi*,⁵¹ koja se pretvorila u zajednički hrvatsko-njemački projekt bioetičke suradnje u jugoistočnoj Europi.⁵²

Projekt je imao svoj *Bioetički forum za jugoistočnu Europu* u Malom Lošinjju, a osim konferencije obuhvaćao je i *Međunarodnu ljetnu školu integrativne bioetike* od 2006. godine, te Referalni

⁴⁷ Sva imena i naslove radova vidjeti u knjižici sažetaka *Lošinjskih dana bioetike*, kojih je do danas izdano 12.

⁴⁸ H.-M. Sass, *Asian and Western Bioethics – Converging, Conflicting, Competing. Eubios. J Asian Intern Bioethics* 2004., 14, 13-22; *Formulating Global Post-Hippocratic Health Care Virtue*, *Europe Phil's of Medicine & Health Care* 2 (1), 6-10; also *J Intern Bioethique* 1995; 6 (1), 5-7; *Kos* 1995, 118, 46-51. Pod njegovim utjecajem razvija se i ideja Jahrove bioetike u Rijeci.

⁴⁹ H. Jurić - I. Zagorac, *ondje*.

⁵⁰ Isti.

⁵¹ Prvi takav skup bio je organiziran u *Interuniverzitetskom centru u Dubrovniku* (organizatori Sveučilište u Zagrebu i Ruhrsko Sveučilište u Bochumu), a radovi su objavljeni u zborniku: A. Čović / T. S. Hoffmann (ur.), *Bioethik und kulturelle Pluralität: Die Südosteuropäische Perspektive/Bioethics and Cultural Plurality: The Southeast European Perspective*, Academia Verlag, Sankt Augustin, 2005.

⁵² Projekt su vodili prof. Ante Čović i Walter Schweidler s Ruhrskog sveučilišta u Bochumu.

centar za bioetiku u jugoistočnoj Europi, sa sjedištem u Zagrebu, koji je osnovan 2006.⁵³

Projekt je bio proširen i na Bosnu i Hercegovinu⁵⁴ (osnovano je Bioetičko društvo), a proširio se i na Jugoistočnu Europu.

Hrvatska se bioetika u cjelini i međunarodno etablirala posebice preko 9. Svjetskog kongresa bioetike, koji je u rujnu 2008. godine održan u Rijeci i Opatiji, ponajviše zaslugom pok. prof. Ivana Šegote, koji je bio imenovan glavnim predsjednikom Kongresa. Činjenica da se svjetski kongresi održavaju svake dvije godine te da su dosad održani, redom, u Amsterdamu, Buenos Airesu, San Franciscu, Tokiju, Londonu, Braziliji, Sydneyu i Pekingu, govori o važnosti i ugledu hrvatske bioetike i priznanju međunarodne bioetičke zajednice.

U ovom kontekstu valja nam spomenuti i akademika Ivana Cifrića, sociologa, osnivača *socijalne ekologije* i *bioetičke ekumene*, člana i suosnivača Hrvatskoga bioetičkog društva, vjernog sudionika svih bioetičkih skupova, sa zapaženim priložima. Ivan Cifrić je akademik od 2010. godine i objavio je nekoliko značajnih knjiga o socijalnoj ekologiji.⁵⁵ Valja spomenuti i pok. prof. Nikolu Skledara (1942.-2011.), suosnivača i drugog predsjednika Hrvatskoga bioetičkog društva.⁵⁶

5. MEĐUNARODNO KLINIČKO BIOETIČKO DRUŠTVO

Kad je već riječ o razvoju i etabliranju bioetike u Hrvatskoj, mora se spomenuti i *International Society of Clinical Bioethics*,

⁵³ Iz njemačko-hrvatske suradnje izašla su dva zbornika: Ante Čović / Thomas Sören Hoffmann (ur.), *Bioethik und kulturelle Pluralität. Die südosteuropäische Perspektive*, Academia Verlag, Sankt Augustin 2005.; Ante Čović / Thomas Sören Hoffmann (ur.), *Integrative Bioethik*, Academia Verlag, Sankt Augustin 2007.

⁵⁴ Usp. zbornik radova: Velimir Valjan (ur.), *Integrativna bioetika i izazovi suvremene civilizacije*, Bioetičko društvo u BiH, Sarajevo, 2007; *Integrativna bioetika i interkulturalnost*, Bioetičko društvo u BiH, 2009.

⁵⁵ Usp. I. Cifrić, *Bioetička ekumena*, Pergamena, Zagreb, 2007. Pokretač je časopisa *Revija za sociologiju* (1970), a 1992. pokrenuo je i časopis *Socijalna ekologija* te časopisnu biblioteku *Razvoj i okoliš* (1994) i biblioteku *Societas* (1997).

⁵⁶ Nikola Skledar (1942.-2011.) objavio je sedamnaest knjiga i stotinjak znanstvenih radova u domaćim i stranim časopisima. Među knjigama prof. Skledara spomenimo samo: *Uvod u sociologiju kulture* (2009), *Filozofija i život* (2007), *Filozofijske, religijske i društvene teme* (2005), *Vidici praktične filozofije* (2004), *Obzorje suvremenosti* (1994), *Zbilja religije* (1991), *Razgovori o religiji* (1990) i *Um i religija* (1986).

društvo što ga je osnovao profesor Ivan Šegota, koji je bio i njegov prvi predsjednik. Društvo je registrirano u Rijeci, gdje je i danas glavno tajništvo društva (Medicinski fakultet), a osnovano je na Velom Lošinju, 17. lipnja 2003.⁵⁷

Društvo je odredilo i jasan cilj djelovanja: proučavanje pitanja iz *kliničke bioetike* kao i iz srodnih polja, kako bi potaknulo što više kliničkih rasprava.

Evo ciljeva Društva:

1. Olakšavati kontakte i izmjene informacija između djelatnika kliničke bioetike i srodnih polja u različitim krajevima;
2. organizirati i promicati međunarodne radionice, seminare i konferencije kliničke bioetike i srodnih područja;
3. objavljivati bioetičke novine, brošure i druge vrste publikacija;
4. poticati razvoj istraživanja i učenja u kliničkoj bioetici i srodnim poljima;
5. gajiti vrednotu slobodne, otvorene i razumne diskusije o pitanjima kliničke bioetike i srodnih polja.

Prema odredbi pravilnika, Društvo se sastaje svake godine barem jednom, a dosad je bilo 10 takvih sastanaka s pripadajućim konferencijama.

1. Rijeka, Hrvatska, 16.-17. lipnja, 2004. Tema: "Current Issues in Clinical Bioethics with Special Reference to the Issue of Death and Dying".
2. Taichung, Tajvan, 11.-14., svibnja 2005. Tema: "Truth – telling and Bioethical consultation".
3. Okayama - Hirošima, Japan, 22. - 26. ožujka 2006. Tema: "Research Ethics and Bioethics".
4. Aix en Provence, Francuska, 14. - 15. rujna 2007. Tema: "Human dignity".

⁵⁷ Inicijativni je odbor odlučio da Društvo za kliničku bioetiku treba biti osnovano, da se procedura registracije obavi u Hrvatskoj i da Društvo bude upisano u Registar udruženja Republike Hrvatske. Članovima je bio podastrt tekst Konstitucije Društva, koji je uz korekcije i usvojen; za vrijeme prvog četverogodišnja sjedište Društva je u Hrvatskoj, u Opatiji. Prvi predsjednik u četverogodišnjem mandatu bio je prof. Ivan Šegota i u istom mandatu 4 potpredsjednika: 1. Michel Cheng-tk Tai (Tajvan) 2. Tsuyoshi Awaia (Japan) 3. Boris Yudin (Ruska Federacija, u odsutnosti); 4. George Agich (SAD, u odsutnosti). U Upravni odbor bila su izabrana još četiri člana: Christian Byk (Francuska), Miguel Bedolla (SAD), Ivan Kaltchev (Bugarska), Jovan Marić (Srbija i Crna Gora). Za vrijeme inicijativnog vremena (do registracije) dužnosti tajnika i blagajnika, vršit će Iva Sorta-Bilajac-Turina iz Rijeke.

5. Rijeka, Hrvatska, 4. rujna 2008. Tema: "Clinical Ethics and Decision Making in a pluralistic World (as the Satellite Meeting to the 9th World Congress of bioethics)".

6. Taichung, Tajvan, 9.-13. ožujka 2009. Chungshan Medical University, Taiwan, Academia Sinica Taipei. Tema: "Bioethics & Ethics consultation in a Diversifield World".

7. Oregon, SAD, 11.-14. svibnja 2010.

8. Moskva, Moskovski humanistički univerzitet, Ruska Federacija, 7.-8. rujna 2011. Tema: "Tecnology and Bioethics".

9. Rijeka, Hrvatska, 23.-25. rujna 2012. Tema: "Global and Deep Bioethics – From New Medical Ethics to the Integrative Bioethics".

10. Kushiro, Japan, 30.-31. kolovoza 2013. Tema: "Reconstructing Bioethics."⁵⁸

Bilo je i drugih značajnih bioetičkih događanja, posebice u okviru *Hrvatskoga katoličkoga liječničkog društva*,⁵⁹ kao i drugih autora i izdavača, vrijednih priloga i znanstvenih radova u zbornicima i znanstvenim časopisima, onima filozofsko-teološke i medicinske provenijencije, kao što su *Bogoslovska smotra*, *Crkva u svijetu*, *Služba Božja*, ali istraživanje o njima ostavljamo mlađim generacijama.

ZAKLJUČAK

Bioetika u Hrvatskoj brzo se etablirala i proširila. No veoma je zanimljivo da je nastala u teškim trenutcima za hrvatsko društvo, tj. etablirala se u ratnim godinama, kada su mnoge vrjednote društva bile ugrožene, a učvrstila se u vrijeme poraća, kada su i Crkva i društvo pokušali pokrenuti duhovnu obnovu.

Vrijedno je upozoriti na činjenicu da je društvo bilo ugroženo, posebice njegov miran i siguran život i razvitak. U tom su razdoblju teolozi prvi uočili nove izazove što ih je postavila nova znanost nazvana bioetikom, što su prihvatili i filozofi, sociolozi, liječnici i pravnici.

Prva je ideja *katoličke bioetike*, koju i danas razvija Hrvatsko katoličko liječničko društvo, dok se *riječka bioetička škola* okrenula edukaciji i medijaciji bioetičke misli u društvu, a danas se okreće

⁵⁸ Iz arhiva ISCB Rijeka - Tajništvo.

⁵⁹ Društvo je osnovano 16. veljače 1991. godine kao vjerska organizacija Katoličke Crkve.

europskim putovima bioetike. Ipak je filozofija dala najveći doprinos, jer se bioetika i mora oslanjati na nju i njome se nadahnjivati.

Valja upozoriti i na činjenicu da je hrvatska bioetika napravila i značajne iskorake s idejom *integrativne bioetike* i širenjem svoje ideje *kliničke bioetike* na čitav svijet.

DEVELOPMENT OF BIOETHICS IN CROATIA

Summary

Bioethics is a topic that we daily come across, the topic of which we need to know at least the basic terms, but also the topic most frequently discussed in the world today. It is discussed by the people of all scientific and non-scientific profiles. It is discussed from a religious, cultural, philosophical, legal, sociological, and even political viewpoint.

Croatia is known for bioethics all over the world. With a few "pioneers", in various environments, bioethics in Croatia has spread through a theological-Catholic aspect, then through the Rijeka bioethical school of bioethical education and mediation, and through the Zagreb philosophical trend where the integrative bioethics has originated, today already accepted as a Croatian independent way of bioethics.

In his work the author presents the history of bioethical trends and emphasizes the main protagonists, and at the end he mentions the ISCB (International Society of Clinical Bioethics) started by a Rijeka bio ethicist, late Prof. Dr. Ivan Šegota.

Key words: *bioethics, Croatia, life, theology, philosophy, society, integrative bioethics.*